

Vejen til EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder

Af Peter Laugesen / Vores Europa

Som EU-borger er du indehaver af grundlæggende rettigheder, men hvor kommer disse rettigheder historisk set fra? Og hvad betyder de for dig og for resten af europæerne?

Når man nyder udsigten fra Eiffeltårnet i Paris, drikker en pilsner i Hamborg, laver et kickflip i Amsterdam eller diskuterer, hvordan undervisningen på et dansk gymnasium er indrettet, så mærker man måske ikke, at ens menneskerettigheder er sikret i EU-traktaten. Men det er de. Og det er med til at gøre Europa væsensforskellig fra eksempelvis Tyrkiet, Kasakhstan og Kina.

Disse rettigheder er nedfældet i EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder. Det er juridisk bindende på traktat-niveau. Det vil sige, at de skal respekteres. Og det bliver de også – for det meste. Men nogle gange bliver rettighederne ikke respekteret, og nogle gange bliver de kun delvist respekteret. I denne samling af tekster, videoer og arbejdsopgaver og med udgangspunkt i både charteret og vores egne rejser, ser vi blandt andet nærmere på, hvor disse rettigheder kommer fra og hvad det alt sammen skal betyde. Hvad betyder de grundlæggende rettigheder i praksis, hvad betyder de for Europas politiske identitet, og hvornår, hvor, hvorfor og hvordan bliver disse grundlæggende rettigheder gradbøjet?

Den juridiske ramme omkring et frit liv

Hvorfor er det vigtigt, at vi har de her rettigheder? Det korte svar er, at det giver os et stærkt forsvar for vores frihed. Vi er frie, fordi vi har et system af institutioner til at forsvare vores frihed. Jeg kan eksempelvis godt lide digte og litteratur, og de grundlæggende rettigheder er blandt andet med til at sikre, at al slags litteratur kan udgives i Europa. Sådan er det eksempelvis ikke i Tyrkiet, hvor styret i 2005 introducerede artikel 301, en ny straffelov, der blandt andet blev brugt til at sigte den store tyrkiske forfatter, Orhan Pamuk, fordi han udtalte sig kritisk om Tyrkiets rolle i forhold til folkemordet i Armenien. I den tyrkiske artikel 301 står der, at *"Enhver tyrkisk person, som udtrykkeligt fornærmer republikken eller parlamentet, skal straffes med fængsel fra 6 måneder til 3 år."* Siden er denne lovgivning lavet om, men denne artikel var simpelthen et instrument til forfølgelse af den intellektuelle frihed. Et stykke lovgivning, der krænkede tyrkernes menneskerettigheder.

Til sammenligning står der i EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder i artikel 11 stk. 1 at *"Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at modtage eller meddele oplysninger eller tanker uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til landegrænser."*

I EU er vi frie til at sige, hvad vi vil, og hvis man vil være med i EU, skal man respektere denne frihed. Det gælder heldigvis også digtere og forfattere.

Frihed

Begrebet frihed bruges ofte til at beskrive en situation, hvor man er fri fra forpligtelser, en situation, hvor man er fri til at gøre lige præcis, hvad man vil. Som bikeren på en motorcykel, der bare kører derudad, ingen chef, ingen plan, totalt fri på den åbne vej, som ingen ved, hvor ender. Men den frihed, der beskyttes af de grundlæggende rettigheder er en anden form for frihed. Det er en frihed, der garanteres af, at andre er forpligtet på at opføre sig ordentligt. Det er frihed fra en masse baks og bøvl, alt det, der er træls. Eksempelvis at blive diskrimineret, få sin værdighed krænket eller være bange for dødsstraf. Den enkelte er fri, fordi samfundet er forpligtet på at respektere den enkeltes frihed.

Med andre ord; vores grundlæggende rettigheder er det, der er med til at sikre, at vi kan leve et frit og demokratisk liv i Europa. Det er sådan, vi skal forstå de her grundlæggende rettigheder. De er rammen omkring vores frie og demokratiske samfund, der sikrer vores individuelle liv mod undertrykkelse og diskrimination og samtidig sikrer os mod, at samfundet bliver overtaget af udemokratiske ideer eller ledere.

Men de her rettigheder garanterer ikke kun, at vi er frie *fra* alt det, der er træls. De garanterer også vores frihed *til* et godt liv. De gør, at vi kan tænke frit, vælge livsstil, partnere, politisk overbevisning og erhverv frit, at vi kan uddanne os og leve et anstændigt liv med adgang til sundhedsbeskyttelse uanset om vi er handicappede, ældre eller tilhører en trosretning, som kun en lille del af befolkningen tilhører. Eksempelvis med artikel 10 stk. 1: "*Enhver har ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed.*" Eller med retten til uddannelse, som jo er en meget essentiel del af det at kunne leve det liv, man gerne vil. I artikel 14 stk. 1 står der: "*Enhver har ret til uddannelse samt til adgang til erhvervsuddannelse og efter- og videreuddannelse.*"

De grundlæggende rettigheder sikrer også ligestilling for minoriteter og personer med særbehov. I artikel 26 hedder det: "*Unionen anerkender og respekterer retten for mennesker med handicap til at nyde godt af foranstaltninger, der skal sikre deres autonomi, deres sociale og erhvervsmæssige integration og deres deltagelse i samfundslivet.*"

Og i artikel 35 står der: "*Enhver har ret til at få adgang til forebyggende sundhedsydelse og til at modtage lægehjælp på de betingelser, der er fastsat ved medlemsstaternes lovgivning og praksis. Der skal sikres et højt sundhedsbeskyttelsesniveau ved fastlæggelsen og gennemførelsen af alle Unionens politikker og aktiviteter.*"

HVOR KOMMER RETTIGHEDERNE FRA?

- MENNESKERETTIGHEDERNES HISTORIE KORT FORTALT

EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder er en udløber af både FN's og Europarådets menneskerettighedserklæringer fra årene lige efter Anden Verdenskrig. Men lad os spole tiden endnu længere tilbage. Lad os tage på en rejse tilbage i tiden for at finde ud af, hvordan det historiske opløb til EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder ser ud.

Demokrati i bystaten Athen – I år 507 før vores tidsregning indføres direkte demokrati i Athen, hvor cirka 30.000 ud af Athens 300.000 borgere har stemmeret. Der er altså 30.000 mennesker, der er *frie og lige*, mens 270.000 mennesker ingen mulighed har for at gøre deres indflydelse gældende. Desuden er der i Athens direkte demokrati – hvis man kan kalde det et demokrati – slavearbejde, risiko for dødsstraf og forskelsbehandling på grund af køn og social oprindelse. Men i det athenske demokrati bliver borgerne – ikke menneskene, for det var ikke alle mennesker, der var borgere i Athen – givet en række rettigheder, eksempelvis retfærdig rettergang før en eventuel dødstraf og i det athenske samfund er ytringsfrihed og stemmelighed grundlæggende principper. Disse borgerrettigheder bliver senere samlet op til inspiration for indførelse af demokrati og menneskerettigheder.

Romerriget – I Romerriget hersker romerretten, der grundlægger en juridisk måde at tænke og indrette samfund på. Romerriget etablerer på intet tidspunkt et lige eller retfærdigt samfund set med nutidens øjne, men den juridiske måde at tænke på, hvor man udformer faste, nedskrevne regler og normer, der udtrykker hvordan vi vil, må og skal leve vores liv, har rødder i den retsudvikling, der finder sted i Romerrigets levetid.

Magna Carta og den engelske konge – I 1225 udsender Kong Henrik den 3. sin egen udgave af Magna Carta, som siden er blevet kaldt *The Bible of the English Constitution*. Essensen af Magna Carta er, at loven står over kongen og ikke omvendt; kongen kan ikke længere regere lige præcis, som han vil, og i Magna Carta er der formuleret nogle rettigheder for borgerne, som dog på den tid kun omfattede de rige jordbesiddere.

Oplysningstiden – Den franske jurist og filosof Montesquieu (1689-1755) formulerer en vision om en tredeling af magten – i en lovgivende, en udøvende og en dømmende magt – hvilket han mener sikrer individets frihed bedst mod overgreb fra magthaverne. Tankerne om frihed og lighed for loven vinder yderligere frem. Oplysningstidens intellektuelle forandringer understreger, at historien om menneskerettighedernes tilblivelse ikke kun er en juridisk historie om magt og lovgivning, men at det også er en idéhistorisk historie, der handler om menneskesyn og verdensforståelse. I dag har alle rettigheder, det er derfor

Menneskerettighederne kaldes universelle, men gennem det meste af historien har man stillet spørgsmålet: hvem har ret og hvem har ikke ret? Hvem er inde og hvem er ude?

Revolution og de nye erklæringer – I 1776 erklærer de 13 kolonier på den nordamerikanske østkyst deres uafhængighed fra England. Det gør de med et brag af en tekst, nemlig Den Amerikanske Uafhængighedserklæring, som åbner således; ”Vi anser følgende sandheder for indlysende: At alle mennesker er skabt lige, at deres skaber har givet dem visse umistelige rettigheder, at blandt disse er liv, frihed og stræben efter lykke.” I erklæringen står der altså, at alle mennesker er lige, og at de har umistelige rettigheder. Men men men! De amerikanske slaver har fortsat ingen rettigheder. At kvinder ikke har stemmeret siger også noget om gradbøjningen af lighed. Vi springer til Frankrig 13 år senere. Under Den Franske Revolution vedtager den franske nationalforsamling *Erklæringen om Menneskets og Borgerens Rettigheder*, der i 17 artikler blandt andet erklærer religionsfrihed, ytringsfrihed, ejendomsrettens ukrænkelighed, lighed for loven, ret til at deltage i lovgivningsmagten og ret til at gøre oprør mod undertrykkelse. Heller ikke her bliver slaveriet opløst med erklæringen, og kvinder får heller ikke her stemmeret, hvilket får kvinderettighedsforkæmperen Olympe de Gouges til at skrive *Erklæringen om Kvindens og Medborgerindens Rettigheder*. Olympe de Gouges bliver henrettet på skafottet i 1793 og først 151 år senere får kvinder stemmeret i Frankrig.

Den Amerikanske Uafhængighedserklæring og den franske erklæring skaber rystelser og rørelse overalt i Europa. Konger ryster med rette i bukserne. Folk vil have rettigheder og forandring.

Marx, menneskerettighederne og arbejderne – I *Det Kommunistiske Manifest* fra 1848 kritiserer Karl Marx og Friedrich Engels det kapitalistiske samfund for at videreføre et ulige klassesamfund, der er ulideligt for de mange og lidt for fantastisk for de få. De kritiserer det frie markedes tankegang, hvor alt og alle er til salg, for at undergrave kampen for flere rettigheder til alle mennesker.

Marx og Engels opfordrer de undertrykte til at organisere sig og gøre oprør mod undertrykkerne, fratage dem deres magt og selv overtage styringen. Idéen er altså, at man ikke skal regne med at menneskerettigheder og økonomisk velstand bliver givet af de generøse magthavere; man må kæmpe for det og fravriste magthaverne noget af magten. Arbejderklassen samler sig i fagforeninger og politiske partier, der kæmper for flere rettigheder. Magthaverne er nervøse for om den herskende orden – hvor de sidder i toppen – vil blive omstyrtet af disse revolutionære folkemasser. Derfor tildeles arbejderklassen, kvinder, minoriteter og andre undertrykte efterhånden flere og flere rettigheder, hvilket hæver levestandarden og skaber mere social retfærdighed for millioner af mennesker.

I Danmark vedtages Grundloven i 1849 og med den får de danske borgere blandt andet religionsfrihed, ytringsfrihed og foreningsfrihed. I hele verden får flere mennesker flere rettigheder frem mod Anden Verdenskrig. Slaveriet afskaffes, kvinder får flere rettigheder og flere mennesker får stemmeret.

De Store Tragedier – Første og Anden Verdenskrig – Både Første og Anden Verdenskrig bliver enorme og brutale menneskerettighedskrænkende begivenheder. Ved Første Verdenskrigs begyndelse er hele Afrika – med undtagelse af Etiopien og Liberia – under europæisk herredømme, og Indien er under britisk herredømme og millioner af mennesker bliver tvangshvervet som soldater til kolonimagternes hære, primært den franske og britiske. I mellemkrigstiden kommer Hitler til magten i Tyskland og frem mod Anden Verdenskrig diskrimineres jøder, sigøjnere, homoseksuelle og politiske modstandere på det groveste i Hitlers Nazi-Tyskland. Krigen i Europa begynder i 1939 med Tysklands invasion af Polen og frem til 1945 dør mindst 60 millioner som følge af krigen.

De Forenede Nationer – På grund af den humanitære katastrofe og tragedie, som Anden Verdenskrig er, oprettes Forenede Nationer – FN – i oktober 1945 af 51 stater, herunder Danmark, med det formål *”at forhindre krig og sikre økonomisk og social udvikling for hele verdens befolkning”*. I 1948 vedtager FN’s generalforsamling *FN’s Verdenserklæring om Universelle Menneskerettigheder*, som er det mest udbredte menneskerettighedsdokument i verden. I 1948 har FN 58 medlemslande, i dag 193, og det er altså stort set alle lande i verden.

Europarådet, Konventionen og Domstolen – Efter Anden Verdenskrig grundlægges også Europarådet. Den 5. maj 1949 underskriver 10 lande, heriblandt Danmark, den grundlæggende traktat for Europarådet, hvis formål er *”at tilvejebringe en nærmere forening mellem dets medlemmer med henblik på at sikre og virkeliggøre de idealer og principper, der er deres fælles arvelod og at begunstige deres økonomiske og sociale udvikling.”* I 1950 vedtager Europarådet *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention* og i 1959 oprettes *Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol*, hvor medlemsstaternes borgere kan rejse sager, hvis de oplever, at en stat krænker menneskerettighederne. Oprettelsen af denne domstol er et vigtigt skridt på vejen til sikring af menneskerettighederne; én ting er nemlig at have et stykke papir, hvor nogle ædle idéer er formuleret, noget andet er at have en domstol til at forsvare disse idéer og straffe dem, der krænker dem.

Fra idé til lovgivning – I 1965 lykkes det endelig for FN at gøre nogle af de rettigheder, der er beskrevet i *FN’s Verdenserklæring om Universelle Rettigheder*, folkeretligt bindende. Dette sker, da FN’s generalforsamling vedtager FN’s Konvention om Afskaffelse af Alle Former for Racediskrimination. Året efter vedtages FN’s Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder og siden er

der blevet vedtaget yderligere syv konventioner, så der i dag i alt er ni kernekonventioner i FN-systemet.

Overordnet kan man sige, at udbredelsen af menneskerettigheder til alle fortsat er et igangværende projekt. Der arbejdes fortsat for at udbrede menneskerettighederne, men der arbejdes også for at gøre de organer, der forsvarede menneskerettighederne mere magtfulde og verdensomspændende. Siden vedtagelsen af FN's Verdenserklæring og Europarådets Menneskerettighedskonvention er der blevet opbygget et system af domstole, komitéer, konventioner, tillægsprotokoller og kontrolmekanismer, der tilsammen har udbygget og fortsat udbygger respekten for menneskerettighederne og kontrollen med, at disse menneskerettigheder bliver overholdt.

EU og Chartret om Grundlæggende Rettigheder - Endelig kommer vi så frem til EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder. Skåret ind til benet kan man sige, at formålet med at lave charteret var at fastslå og synliggøre de grundlæggende rettigheder, som EU's institutioner og medlemslandene skal respektere. Dette var også retspraksis før charteret, så charteret skal forstås som en politisk erklæring, der udtrykker de fælles værdier, som EU-samarbejdet bygger på. Det er et signal til verden og europæerne; I EU er menneskerettighederne en del af vores traktat.

EU's historie frem mod chartret - EU starter som et økonomisk samarbejde i 1957 mellem Holland, Belgien, Luxembourg, Frankrig, Italien og Vesttyskland. Samarbejdet bliver mere og mere politisk og flere og flere lande bliver medlem af EF, der senere bliver til EU. Efterhånden opstår der et ønske om at integrere et forsvar af menneskerettighederne i EU's politiske system. Dette kulminerer i Det Europæiske Konvents udformning af et charter op gennem 1990'erne og endelig i 2000 vedtages charteret i Europa-Parlamentet, Ministerrådet og Europa-Kommissionen. Med Lissabon-traktatens ikrafttræden i 2009 bliver chartret ophøjet til traktatniveau. Kort sagt manifesterer charteret, at EU-lovgivning skal overholde de grundlæggende rettigheder som er formuleret i Chartret. EU-domstolen vil altså slå ned på EU-lovgivning, der strider mod Chartret. Dermed styrkes forsvaret af rettighederne, og det at vi kommer til at miste dem, synes mere umuligt end nogensinde før.

Se film om Charteret her: <https://www.youtube.com/watch?v=V-CxBx6kSrA>

Skabt i samarbejde mellem Vores Europa og Europa-bevægelsen.

